

Jan Goris, Fred Stevens, Karel Veraghtert, Marcel Gielis, *Voor Outer en Heerd, De Boerenkrijg in de Antwerpse Kempen 1798*, Turnhout, Brepols, 1998, ill., 244 pp., ISBN 90 5622 022 5

Dit zogenaamde gelegenheidswerk stijgt met kop en schouders boven het genre uit omdat het het resultaat is van zeer zorgvuldig en omvangrijk heuristisch en iconografisch onderzoek, waarbij uiteraard allereerst de algemene rijks-, provincie- en stads- archieven en musea uit de eigen regio, maar ook de abdijen, het aartsbisdom, het museum van Kortrijk en het Koninklijk Legermuseum in aanmerking kwamen.

De diepgang van het onderzoek blijkt niet alleen uit de doorwrochte zakelijke noten (pp. 220-240), maar ook uit het illustratief gedeelte, dat naast proclamaties, pamfletten, dagboeken, liederen, persknipsels en manuscripten uit die tijd vooral ook stukken uit het artistiek-picturale *Nachleben* van de 19de en de 20ste eeuw bevat. Knooppunten zijn hier de symbolische jaren 1898, 1948 en 1998. Hierbij is er ook een eigentijdse trommel uit 1798 en een behandeling van Consiences *Boerenkrijg* uit 1853, een boek dat veertien drukken beleefde en het romantisch-religieuze beeld versterkte, naast de herdenking van Van Gansen uit 1942 naar aanleiding van zijn honderdjarig overlijden – achteraf weggemoffeld door de officiële geschiedschrijving – en een opsomming van de overdaad aan monumenten uit 1898 (Westerlo, Hasselt, Turnhout, Mol en Geel). Ook waar de romantisch-heroïsche voorstelling niet steeds historisch verantwoord was, droeg zij toch

bij tot het bewaren van de overlevering van de strijd in diverse plaatsen en tot kunstzinnige voorstellingen in tekeningen, etsen en schilderijen. Men kan stellen dat deze korte periode uit onze geschiedenis de geesten is blijven beroeren, op sympathie binnen het collectieve volksgeheugen kon rekenen en tot diverse interpretaties bij de vakgenoten leidde, die het fenomeen stevast koppelen aan oude of actuele problemen of krachtlijnen: dienstplicht, conservatief geloof, verlangen naar herstel van het Ancien Régime en de Oostenrijkse tijd, de Brabantse Omwenteling, de scheiding der machten, een vorm van democratie, de blokvorming rond katholicisme of liberalisme enzovoort.

Wij danken aan een en ander ondertussen de leuzen: 'Voor God en Vaderland' en 'Voor Outer en Heerd'. Zoals ook wel de uiteenlopende benamingen voor de strijders uit beide kampen van *l'insurrection* (of *la rebellion*) *de l'an VII*: boeren, brigan(d)s, jongens, Brabanders, Belgisch leger, patriotten, vaderlanders, Nederlanders tegenover jacobijnen, republikeinen, sansculotten en verlichten.

Vooraf gaan drie inleidende hoofdstukken: over recht, jurisdictie, wetgeving en administratie (door Fred Stevens, pp. 13-32), over de sociaal-economische toestand van 1789 tot 1798 (door Karel Veraghtert, pp. 33-46) en over het conflict tussen kerkelijke traditie en modernere kerkpolitiek (door Marcel Gielis, pp. 47-76). Bij elkaar is dit een zeer verhelderend overzicht van de tijdgeest in het decennium dat voorafging en de scheiding der geesten tussen republikeinen en 'vaderlanders' (in een zeer onevenredige verhouding aanwezig (10/90%) en in een even uiteenlopende spreiding tussen (grotere) stad versus kleinstad of platteland). Daarna komt de hoofdredacteur en auteur, Jan Goris, stadsarchivaris in Herentals, aan het woord over de acht weken durende strijd, vanaf 13 oktober 1898 (Overmere), een week later overgenomen in de Antwerpse Kempen (het zogenaamde departement van de Twee Neten), het Hageland en afsluitend op 5 december 1898 (Nedermaas en Hasselt).

Het is een zakelijk, nuchter en exact relaas, gelardeerd met bedenkingen en afgesloten met zich opdringende conclusies. Binnen de primaire chronologische lijn wordt het verhaal geografisch gespreid: Antwerpen, Mechelen, Boom, Duffel en Lier, Kempen en Nedermaas. Hij staat stil bij de doorwerking van de Brabantse Omwenteling, bepaalt de oorzaken van de onvrede en de opstand (hoe dan ook een complex geheel) en signaleert ook een aantal mythen. Zo is het wel duidelijk dat de naam Boerenkrijg niet klopt omdat de deelnemers vooral dagloners en landarbeiders geleverd door de boeren waren. Ook de vooral op schilderijen en in de literatuur uit de romantiek voorkomende bewapening niet. Pik, zeis en gaffel dienen minstens voor de helft te worden opgetrokken tot geweren. De medewerking en steun waren niet overweldigend hoewel de 'jongens' steeds een vast aantal christelijke programmapunten bij de inname van dorp of stad huldigden: de kerk openen, de klokken luiden, de mis laten lezen door een niet-beëdigde priester, de

vrijheidsboom omhakken en vervangen door een kruis, naast het vernietigen van lijsten van de burgerlijke stand om het oproepen van *conscrits* te vermijden.

Ook de burgerij in de grote steden sympathiseerde niet van harte uit vrees voor boetes, oorlogsschattingen, confiscaties, represailles (cf. hier met George Bergmann en de burgerwacht versus het plunderend gepeupel). Of men had er een modernere opstelling ten opzichte van het regime.

Het waren vooral de plattelandsburgerij en de gezagsdragers uit de kleine steden die het leiderschap van de zogenaamde compagnies waarnamen. Het was vooral de bevolking daar en elders die steunde, proviand verstreekte en, indien nodig, onderdak verleende.

Al bij al is het een verhaal met zeer veel personages en incidenten, waarbij de Franse rapporten naast de Vlaamse getuigenissen over winst en verlies (gesneuvelde en gefusilleerden) worden gesteld en afgewogen. Om te beginnen met de Franse officieren (uit Antwerpen, Brussel, Noord-Frankrijk, de Bataafse Republiek en het Rijnland) tegenover de 'commandanten' - want een hoofdleder was er nauwelijks of slechts zeer tijdelijk. De namen klinken nog wel bekend: Pieter Corbeels, Clerx, Emanuel van Gansen, Theodoor Van Dyck, Albert Meulemans, Jan Cornelis Elen, J.B. Caeymax, Joannes Harts, Guiliam Huveneers, de gebroeders Quanteer enzovoort.

Wat eveneens opvalt, is dat het geen veroverings- of bezettingsoorlog was: men plaatste zelden wachtposten maar trok van het ene dorp naar het andere, en waar het maar even kon, ging men thuis overnachten. Een uitgesproken strategie en visie ontbraken.

Het is wel jammer dat de departementen Leie, Schelde en Dijle zelden voorkomen. Was dit toch niet een gemiste kans om de strijd historisch open te trekken? De hoop op een Nederlandse of Engelse interventie, die niet gerealiseerd werd maar onderhuids toch aanwezig was, komt niet aan bod. Net zomin als een nader uitpuren van het Franse standpunt. Dit muntte tijdens de slag uit in een onbesuisd en wreed optreden (met de 41 *fusillés de Malines* lukraak de avond zelf van de kortstondige bezetting door de brigands van de straat opgeraapt, voor een Franse krijgsraad gebracht en onmiddellijk terechtgesteld), dat achteraf, na de slag van Hasselt op 5 december, na het fusillieren van Corbeels en enkele andere leiders in Doornik, echter gevolgd werd door een betrekkelijk milde repressie.

Hoe dan ook, het is een studie die een mijlpaal vormt voor onze kennis van de late achttiende eeuw.

ADA DEPREZ
HOFSTRAAT 213, B-9000 GENT